

MŰHELY

Székely István

Tézisek az RMDSZ reformjához

Az RMDSZ 2007 tavaszán kongresszust tart. Ez jó lehetőséget kínál arra, hogy végiggondolja, és korrigálja azokat a hiányosságokat, amelyek rendszerszinten keletkeztek az évek során, és az alapszabályzat módosításával orvosolhatók. Módosíthatja a programját is, de mivel az keretprogram, a módosításokat a napi politikai gyakorlat szintjén folyamatosan megteheti.

Sok olyan cselekvést generáló tényező van, amely nem függ, vagy csak részben függ az RMDSZ-től, ezek esetében a Szövetség vélhetően követő magatartást fog tanúsítani. Ilyennek tartom a 2007-es integrációt követő európai parlamenti választásokat, ahol még mindig nem világos, hogyan, milyen formában fogják kijelölni-megválasztani az EU-képviselőket. Továbbra is függőben van az előre hozott választások kérdése, valamint az, hogy az RMDSZ jövő tavasszal kormányon lesz-e, vagy ellenzékben. Jelen-tős kérdés az is, hogy sikerül-e az RMDSZ ellenzékének olyan jogi személyiséget szereznie, ami lehetővé teszi számukra, hogy induljanak a választásokon, vagy sem.

Vannak azonban olyan kérdések is, amelyek az RMDSZ működéséről, belső felépítéséről, struktúrájáról szólnak, és amelyek várhatóan hangsúlyosan fel is fognak merülni a kongresszuson. Az ezzel kapcsolatos problémákat két fejezetre osztanám. Az egyik strukturális probléma, ami az RMDSZ politikán túli szerepeinek visszaszorulása kapcsán érhető tetten, a másik inkább hatalmi kérdés: egyre jobban érzékelhető, hogy a formális és az informális döntéshozó fórumok nem esnek egybe.

Az elmúlt hetekben beindult egyféle közgondolkodás azokról a problémákról, amelyeket a kongresszuson orvosolni kellene. Azok, akik az RMDSZ szervezeti problémáira keresik a választ, általában a párt-nem párt dilemmára összpontosítanak. Nagyon sokan úgy gondolják, hogy erre a kérdésre adandó válasz tartalmazza a megoldást.

Érdeemes tehát ezt a kérdést alaposabban megvizsgálni. A párt-nem párt kérdés jogi aspektusait tekintve az RMDSZ olyan kisebbségi szervezet, amely a román párttörvény értelmében indulhat a választásokon. Rendelkezik tehát mindazokkal a jogokkal, amivel egy pártként bejegyzett szervezet,

ezért nem származik semmilyen előny abból, ha valaki pártot jegyez be a mostani egyesületként bejegyzett RMDSZ helyett. Esetleg előny lehet, hogy egy új párt létrehozásakor szabadabban, a létező megkötések nélkül lehet újragondolni a hatalmi képletet, de úgy gondolom, hogy ez a jelenlegi szervezeti keretben is megtehető.

Az elmúlt tizenöt évben lefolytatott viták, a jogi aspektusokon túl, a kérdést a párt vagy érdekvédelmi szervezet/szövetség szembeállítására egyszerűsítették le. Az egyik állítás szerint, amennyiben az RMDSZ-nek van elnöksége vagy olyan operatív tanácsa, amely nemcsak válsághelyzetben, hanem állandóan ülésezhet, akkor az egy pártszerű struktúra, az RMDSZ pedig párt. Ha viszont marad az a struktúra, amelynek értelmében a szövetségi elnök és az SZKT közötti politikai döntéshozó fórumok hiányoznak, vagy csak válsághelyzetben működhetnek, akkor az RMDSZ szövetség.

Egy másik dimenziója ugyanennek a vitának a területi szervezetek versus központ vitája. Amennyiben a központ rendelkezik azokkal a hatáskörökkel, amelyekkel egy területi szervezetre akár annak akarata ellenére rá tud bármit is kényszeríteni, akkor az RMDSZ párt. Ha pedig a '90-ben kialakult hatalmi képlet marad, amelynek alapja a területi szervezetek autonómiája, akkor az már szövetség.

A diskurzusnak ez a típusa igazából a pártot és a szövetséget állította szembe. Tehát a koncentrált döntési struktúra – beleértve a területi szervezetek jelenlegi autonómiájának feladását – pártot jelent, a mostani rendszer pedig szövetséget. Szerintem ez a szembeállítás téves, hiszen nem a döntéshozó testületek koncentrációjának függvénye az, hogy egy adott szervezet párt, vagy pedig nem az.

A téma kapcsán felmerül az ideológiai sokszínűség kérdése is. A szövetség hívei szerint a párttá alakulás az ideológiai árnyalatok leszűkítését eredményezi, egy sokszínű társadalom érték- és érdekluralizmusát lefedő ideológiai spektrum nem lehet egy párt sajátja. Ez a vélemény részben igaz, azonban annyival árnyalnám, hogy a modern néppártok, meghaladva az ideológiai törésvonalakat, olyan ajánlattal tudták a választókat megszólítani, amelyben minden társadalmi csoport, réteg felfedezhette saját magát. Azt gondolom, hogy a néppárti út járható az RMDSZ számára is.

Felmerül annak kérdése is, hogyha nem is pártot, akkor legalább a pártként való működést kellene elfogadtatni. Ilyenkor általában a döntések betartását, vagy ezek elmulasztása esetén a szankcionálást teszik szóvá, alternatívaként a jelenlegi végrehajtás szabadságára, a felelősség hiányára. A technokrata szemlélet is a pártszerű működésben látja a megoldást, ezáltal lehetne gyorsabban, nagyobb hatásfokkal cselekedni, nagyobb fordulatszámra kapcsolni.

Véleményem szerint ez a megközelítés sem írható le a párt fogalomkörével. Nem kell ahhoz párt, hogy egy szervezet saját szabályait betartsa. Az RMDSZ-nek van a szövetségi szabályzat-felügyelő bizottsága, van etikai és fegyelmi bizottsága, ellenőrző bizottsága, ezeket egyszerűen működtetni kell. Nem természetes, hogy ezek a testületek hosszú évek óta nem ültek össze.

A másik ellentétpár a pártot az érdekvédelmi szervezettel állítja szembe. Ennek alapján a párt tevékenysége kimerül a politikai képviseletben, az érdekvédelmi szervezet pedig a politikán túli kérdésekkel is foglalkozik, netán társadalmat épít. A felvetés jogos, hiszen úgy gondolom, hogy az RMDSZ erejét, politikai mezőben való stabilitását éppen a politikán túli szempontok föl vállalása adta, ez a funkció pedig az elmúlt évtizedben kétségtelenül sérült.

Óhatatlanul felvetődik a kérdés, hogy akkor mitől párt a párt. A téma kapcsán nem takaríthatunk meg némi elméleti okfejtést, hiszen ez a kérdés – véleményem szerint – legjobban rendszerszinten fogható meg. Niklas Luhmann elméletéből indulnék ki, aki szerint a társadalom különböző alrendszerekből áll, és minden alrendszer központi kérdésfeltevését vagy egyetemes értékduálját, ahogy ő ezt nevezi, egy-egy sajátos, csak az illető társadalmi alrendszerre vonatkozó kérdés adja. Példának említi a jog alrendszerét, amely a jogos-jogtalan kérdéspáron alapszik, egyéb szempontokkal nem foglalkozik. A tudomány alrendszere az igaz vagy hamis kérdést állítja középpontba, a gazdaság alrendszere pedig a gazdaságos – gazdaságatlan kérdéspár köré szerveződik. Minden társadalmi alrendszer hatósugara addig ér, ameddig az ő sajátos kérdése a domináns.

A politikának is megvan a sajátos kérdésfeltevése, ez a kormány-ellenzék ellentétpár adja. Vagyis, hogy egy adott kérdésben elfogadott álláspont hozzásegít-e a hatalmi pozíció konszolidálásához abban az esetben, ha hatalmi pozícióban van valamely párt, szervezet, netán egyén, vagy hozzásegít-e ahhoz, hogy domináns pozícióba kerüljön, ha ellenzékben van. Azt gondolom, hogy a politikának az alap-kérdésfeltevését a kisebbségi egymásrautaltság árnyalhatja, de semmiképpen sem írhatja felül.

Érdekes megvizsgálni a kérdésnek az erdélyi politikán belüli történetét. 1989 végén egy főleg humán értelmiségiekből álló réteg egyik napról a másikra rádöbbsent arra, hogy politikus, és olyan területen kell teljesítenie, ahol nem rendelkezik szakmai ismeretekkel. Az évek során az RMDSZ-en belül megindult egy professzionalizálódási folyamat, vagyis a szereplők egyre inkább felismerték a politika mozgatórugóját, egyre inkább elsajátították ezt a sajátos szemléletet, és egyre inkább politikai ismérvek szerint döntöttek. Ez nem ördögtől való dolog, hanem a politikai professzionalizmus természetes velejárója.

Az RMDSZ 1996-ban úgy döntött, hogy kormányzati felelősséget vállal, ez pedig felgyorsította a politikai professzionalizálódást, hiszen ezt követően nemcsak az erdélyi társadalom sokszor belterjes, elsősorban saját problémáinak saját hatáskörben való megoldására koncentrálni kellett, hanem szigorúan vett politikai ráció szerint szerveződő politikai mezőben kellett helytállnia. Ehhez hozzájárult még az a romániai sajátosság, hogy a gazdasági és a politikai alrendszer nem vált szét teljesen, tehát a politikai kérdésfeltevésnek sokszor erős gazdasági motivációja is van. Romániában ugyanis nem ott épül autópálya, nem ott újítanak fel utat, ahol az gazdaságilag indokolt, hanem ott, ahol politikai alku létezik rá. Ez a folyamat lassan átalakította a politikai elit szemléletét, azok a személyek pedig, akik különböző okok miatt nem fogadták el a politikai ráció domináns szerepét, lassan marginalizálódtak a szervezeten belül. A politikai elitben az maradt meg, aki váltani tudott. 1996-tól errefele pedig az RMDSZ környékén főleg olyan új politikusok tűntek fel, akik már indulásból az adott kisebbségi lét különböző problémáira az állami-önkormányzati adminisztráció irányából megfogalmazott választ kívántak adni.

A politika professzionalizálódásával egy időben az egyéb szempontok – más társadalmi alrendszerek sajátos kérdésfeltevései – lassan háttérbe szorultak, ami akár természetes folyamatnak is tekinthető. Ennek következménye az is, hogy az RMDSZ lassan elveszítette a politikai érdekképviseleten túli funkcióit. Szegényebb lett ezáltal, azonban a politika sajátos kérdésfeltevése irányából nem is lehet megfogalmazni azokat a nagy társadalmi programokat, amelyek a társadalomépítés, a modernizáció igényével lépnek fel a politikán túli területeken. A politika professzionalizálódása minden más, politikán túli szempontot kiteszített az RMDSZ-ből. Ezzel magyarázom a szakmai szervezetek és az egyházak fokozatos kimaradását a szövetség döntéshozatali struktúráiból. Ennek tulajdonítom az SZET elszürkülését is, hiszen egy professzionálisan szervezett politikai mezőben ez csupán a politika többletlegitimitásának forrása lehet, és nem egy önálló, más társadalmi alrendszereket képviselő szakmai szervezetek politikától eltérő logikája mentén szerveződő entitás.

A kérdés az RMDSZ programjában, napi politikájában is tetten érhető. Az RMDSZ programja lassan kiürült, hiszen politikai ráció alapján nem lehet megfogalmazni olyan konkrét társadalomépítő programokat, amelyek nem milliárd lejekben, vagy kilométer aszfaltban mérhető, hanem valamely más társadalmi alrendszer sajátos modernizációs igényein, elvárásain alapszik. Az RMDSZ lassan egy olyan malomhoz hasonlítható, amely egyre növekvő hatékonysággal működik, de egyre kevesebb örölnivalója van.

Mi lehet erre a strukturális problémára a megoldás? Véleményem szerint a politikai alrendszer intézményeit újra kell gondolni elfogadva azt a tényt, hogy a professzionálisan szervezett politikába nem lehet visszahozni az egyéb kérdésfeltevés szerint megfogalmazott szervezeti egységeket, nem lehet visszahozni a szakmai szervezeteket és az egyházakat. Ugyanakkor az elmúlt másfél évtized azt is bebizonyította, hogy a szakmai szervezetek és az egyházak tudása, értékei nélkül társadalomszervező programokat nem lehet a siker reményével beindítani. Szükség van rájuk, mint ahogyan szükség van az RMDSZ jogszabályalkotó, adminisztratív döntéshozó képességére is. Ezeket kell egymás mellé tenni egy olyan struktúrában, amely megengedi a politikának, hogy politika legyen, és mások számára pedig biztosítja annak lehetőségét, hogy a rájuk jellemző, sajátos ráció szerint szervezzék meg életüket.

A politika további professzionalizálódása szervezeti szinten „profiltisztítást” feltételezne. Ez elsősorban az RMDSZ ügyvezető elnökségének megszüntetését jelentené. Az ügyvezető elnökségnek az elmúlt tizenhárom év okán mindene lehet, csak politikai hatalma nem, ez pedig egy politikai mezőben elengedhetetlen. Véleményem szerint a jelenlegi struktúra helyett elnökségre, és három RMDSZ alelnökre van szükség. Meg kellene őrizni a területi szervezetekért, illetve az önkormányzatokért felelős szervezeti egységeket, hiszen ezek a politikai ráción belüli tevékenységet fejtenek ki. A két terület igen fontos, több figyelmet érdemelne: az RMDSZ szervezeti kiürülése, a szervezési kérdések hiányosságai lassan a kilencvenes évek elején kiépített szervezet felélését eredményezik, az önkormányzatokban pedig – a lehetőségek bővülésével – egyre több a ki nem használt lehetőség. Szükség van egy politikai alelnökre is. Ez elsősorban a politikai életben nélkülözhetetlen konfliktusvállalás miatt lenne fontos, jelenleg a kérdés szervezeti szinten nincs megoldva.

Eldöntendő kérdés, hogy az ifjúsági szervezetek RMDSZ-szel együttműködő része milyen szinten kapcsolódik, vagy tagolódik be a szövetségi struktúrába. Véleményem szerint minél erősebb kötődés lenne célszerű. Nem csupán azért, hogy a fiatal generáció feladatvállalása, karrierlehetősége világosabb, zökkenőmentesebb legyen, hanem azért is, mert ezáltal a rekrutáció során az RMDSZ jobban tudná érvényesíteni sajátos szempontjait. Az ezzel kapcsolatos felelősség vállalásával együtt.

A „profiltisztítás” jegyében a jelenlegi ügyvezető elnökség kulturális és oktatási főosztályát ki kell emelni a politikai struktúrából, a Szövetségi Egyeztető Tanácsot meg kellene szüntetni. Az RMDSZ elnökéből, a három alelnökből, a kormányzati felelősből (kormányzati felelősségvállalás ese-

tén), a két parlamenti frakció vezetőjéből, és esetleg az SZKT elnökéből egy olyan operatív elnökséget kellene létrehozni – elnevezhető akár operatív tanácsnak is –, amely alkalmas az RMDSZ napi kihívásainak megfelelő döntések meghozatalára. Ez a testület világosabbá, átláthatóbbá tenné a döntési struktúrát, csökkentve ezáltal a szövetségi elnökre nehezedő nyomást is.

Fontos, hogy az RMDSZ rendelkezzen azzal a szaktudással, ami a politika professzionális működtetéséhez elengedhetetlen. Az RMDSZ-nek létre kellene hoznia a törvény által biztosított pártalapítványt, amely egyféle politikai „thing-thang” szervezet szerepét töltené be. A másik funkciója egy olyan „állandó választási bizottságé” lehetne, amelyik a napi politikai prioritásoktól függetlenül mindig a választásokra koncentrálna. Itt kell összegyűjteni, felhalmozni azt a szaktudást, ami a politikában egyre inkább nélkülözhetetlen, itt lehetne szerepet biztosítani azoknak a szakembereknek, akik folyamatosan nyomon követnék a társadalmon belüli, politikailag releváns elmozdulásokat. Ugyanakkor nagyon fontos, hogy a politikát segítő szaktestületek ne tagolódjanak be a politikai intézményrendszer szűk struktúrájába, hiszen ez olyan működési logikát kényszerítene rájuk, aminek következtében a politika által felvetett kérdések tudományos megközelítése sérül.

Kérdés, hogyan lehet módosítani a politikai rekrutációt annak érdekében, hogy annak eredménye minél inkább közelítsen a képviselt közösség elvárásaihoz. Azt gondolom, hogy ezt a közvetlen előválasztások kötelezővé tételével lehetne biztosítani. Nem hiszem, hogy a kérdés megoldható a platformokra alapozva. A platformok rétegeképviselést vállalnak, ezáltal viszont semmi esélyük nincs azokkal szemben, akik a teljes képviseletet, az RMDSZ képviseletének igényével lépnek fel. Arra kényszeríteni ugyanakkor mindenkit, hogy valamely platformba beálljon, döreség lenne, még akkor is, ha az RMDSZ-ben az elmúlt időben igencsak megsaporodott a divatos hívószavak mentén szerveződő platformok száma.

Az RMDSZ a közvetlen előválasztásokon méretkezhetne meg – akár egyéni indulással, akár szervezeti háttérrel – ellenzékével, vagy ellenzékének azon részével, amely elfogadja, hogy a közösen megszervezett, tiszteséges előválasztások alapján született lista RMDSZ-ként induljon a választásokon. A jelenlegi országos választási rendszerben egy pártszövetség indítása legalább 6%-os választási küszöböt jelent, ami szerintem vállalhatatlan kockázatokkal jár.

A politikai rekrutáció kapcsán jegyezném meg azt is, hogy véleményem szerint az RMDSZ alapszabályzata által biztosított hatáskörök, az ebből eredő szervezeti hatalom nem esik egybe a szervezet folyamatosan változó

hatalmi képletével. Amikor az 1990-es nagyváradi kongresszuson az RMDSZ elfogadta alapszabályzatát, az egy tömegmozgalomként működő, hatszázezres tagot számláló szervezet alapszabályzata volt. Az RMDSZ mozgalmi időszaka 1994–95-re nagyjából lezárult, ami a rendszerváltozás természetes velejárójának is mondható, hiszen a politikai viszonyok lassú stabilizálódása megeremti a nem-politizálás lehetőségét, méltóságát is. Az RMDSZ brassói struktúraváltása a hatalmi képletben nem jelentett változást, hiszen a létrehozott központi intézmények nem kaptak olyan hatásköröket, amelyek a területi szervezetek jogait csorbították volna. 1996-tól, az RMDSZ kormányzati szerepvállalásától kezdődően, a különböző kormányzati tisztségekben, az állami intézmények élén, az RMDSZ központi intézményeiben felnőtt, megerősödött egy olyan generáció, amely jelenleg az RMDSZ tevékenységének nagyobbik hányadát végzi. Az RMDSZ megítélése, az RMDSZ választási sikere már nagymértékben ettől a „központ” által verbuvált, nagyrészt fiatal generációtól függ. A helyi szervezetek pedig a tömegmozgalom meghaladása után tovább veszítettek jelentőségükből, hiszen az általuk betöltött funkciók egy részét átvették a helyi önkormányzatok. Ez a jelenség elsősorban azokon a településeken figyelhető meg, ahol a magyar lakosok községszinten többséget alkotnak.

Úgy gondolom, hogy annak a fiatal generációnak, amely a központi struktúrákban, és nem a területi szervezetekben dolgozva nőtt fel, helyet kell biztosítani a törvényhozásban is. Így lehet jövőképet, karrierlehetőséget felmutatni számukra. Fontos ez, hiszen a politikai elit minősége nagymértékben függ a karriervonalak által biztosított lehetőségek színvonalától. Ezért úgy gondolom, hogy a nagy megyék képviselői mandátumaiból a második mandátumot el kellene különíteni, ezek betöltésére pedig az SZKT hozna személyre szóló határozatot.

Marad a politikán túli kérdésfeltevések mentén szerveződő intézményrendszer professzionális megszervezése. Ha változatlan formában sikerül elfogadtatni a kisebbségi törvényt, akkor ez a kérdés megoldódik, hiszen a kisebbségi törvény által biztosított kulturális autonómia megeremti azt a keretet, amelyben a politikán túli entitások intézményrendszere kiépíthető. Ha a törvényt az RMDSZ kongresszusáig nem sikerül elfogadtatni, úgy gondolom, létre kell hozni a kulturális autonómia ideiglenes tanácsát. Ennek létrehozásánál be lehet vonni a szakmai szervezetek és az egyházak képviselőit, hiszen csak közösen lehetséges azokat a nagy társadalomépítő programokat megfogalmazni, amelyek újabb erőforrást jelenthetnek a modernizációs folyamatokban. Ebbe a struktúrába lehetne beilleszteni az RMDSZ jelenlegi ügyvezető elnökségének művelődési és oktatási fő-

osztályait is. A kisebbségi törvény elfogadásáig az autonómia-tanács pénzügyi forrását elsősorban a Communitas alapítvány biztosítaná. Törvény által biztosított hatáskörök nélkül ez a testület elsősorban olyan kooperációs felületet jelentene, ahol a szakmai szervezetek, egyházak és az RMDSZ nem politikai ráció szerinti része újra köthetné azokat a szálakat, amelyeket a politika professzionalizálódása kiszorított az RMDSZ-ből. A végrehajtás tekintetében a testület – addig, amíg a törvény hatásköröket nem biztosít – az RMDSZ jogszabályalkotó és adminisztrációs döntéseket befolyásolni tudó képességére támaszkodna. Úgy gondolom, hogy a tanács képes lenne újrafogalmazni az erdélyi társadalom kihívásaira adott válaszokat, és értékelvű szempontokat megfogalmazó programelemekkel frissítené fel a politika napi prioritásait. A testület jelentősége vagy ellehetetlenülése elsősorban az általa meghozott döntések minőségének függvénye kell, hogy legyen. Fontos ugyanakkor a testület végrehajtó tisztségeinek szigorú politikamentessége. Ezek nem lehetnek „surranópályák” az RMDSZ különböző tisztségei irányában, mint ahogyan nem lehetnek az RMDSZ ellenzékének gyűjtőszervezetei sem.

Újra kellene gondolni az RMDSZ üzenetét is. Szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy a társadalmi modernizáció, a fogyasztói társadalom kiépülése szükségszerű individualizációt is jelent. Fontos, hogy az RMDSZ az eddigi, főleg a közösségi szempontok hangsúlyozására épülő üzenetét kiegészítse egy olyannal, amelyik az egyénről, és az egyén magyarként való boldogulásáról szól. Semmilyen formában nem szabad a kollektivitás és az egyén ismerveit, igényeit egymással szembefordítani, netán egymás ellen kijátszani. De ezek a szempontok már egy másik vita tárgyát képezik.